

บทที่ ๖

สรุป

การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่เพียงมีความสำคัญเพราะเป็นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยที่ครองราชย์มากกว่า ๖๐ ปีเท่านั้น แต่ยังเป็นพระราชกรณียกิจที่ได้รับการเฉลิมพระเกียรติมาตั้งแต่ทศวรรษแรกๆ ของการครองราชย์ ความสำคัญเหล่านี้เองทำให้พระราชกรณียกิจนี้สมควรได้รับการศึกษาในทางวิชาการ ความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาการเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะช่วยให้ความเข้าใจความสัมพันธ์โดยธรรมชาติระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสังคมไทยสมัยใหม่ดียิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ทำการศึกษาค้นคว้าการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งในด้านความเป็นมา เป้าหมาย และรายละเอียดต่างๆ พบว่าการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีหลายลักษณะ หลายวัตถุประสงค์ ตั้งแต่การเสด็จ ประพาส การเสด็จ เยี่ยมราษฎร การเสด็จ ที่เกี่ยวกับความเป็นองค์ศาสนูปถัมภก การเสด็จ เกี่ยวกับการคุกคามของคอมมิวนิสต์ ไปจนถึงการเสด็จ ที่เกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในทศวรรษแรกของการครองราชย์ การเสด็จ ประพาสและเยี่ยมราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจที่พบบ่อยครั้ง การเสด็จ เยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นการเสด็จ ที่รู้จักกันดี และดังที่ได้แสดงให้เห็นในบทที่ ๓ การเสด็จ ครั้งนั้นแสดงออกซึ่งสถานะและพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕

ทศวรรษถัดมา เมื่อรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สนับสนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมามีสถานะและบทบาทเป็นศูนย์กลางของสังคมการเมืองไทยอีกครั้ง การเสด็จ เยี่ยมราษฎรในสมัยจอมพลสฤษดิ์ เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการดังกล่าว ผลลัพธ์อีกประการของการฟื้นฟูสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์คือ การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดที่เกี่ยวกับความเป็นองค์ศาสนูปถัมภก ได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นและมีความต่อเนื่องตั้งแต่รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์เป็นต้นมา ในบทที่ ๒ ได้เสนอว่าเมื่อถึงทศวรรษ ๒๕๑๐ การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดเพื่อการดังกล่าว สะท้อนซึ่งพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงตระหนักว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชาติ ผ่านการเสด็จ ไปพระราชทานพระพุทธรูปพิตรให้เป็นพระพุทธรูปประจำจังหวัดต่างๆ

ช่วงเวลาระหว่างปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ ถึงต้นทศวรรษ ๒๕๒๐ ความมั่นคงของประเทศที่เกิดจากการคุกคามของขบวนการคอมมิวนิสต์เป็นปัญหาใหญ่ของรัฐบาลไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าไปมีบทบาทในการแก้ปัญหา การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญในบทบาทดังกล่าว ดังที่ได้แสดงเอกสารร่วมสมัยให้เห็นถึงการเสด็จ ไปในพื้นที่การสู้รบ ทรงเยี่ยมเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร พลเรือนอาสาสมัคร ที่กำลังต่อสู้กับกองกำลังของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พระราชทานพระราชดำริและทรงมีบทบาทในการพัฒนาชาวเขา อันเป็นพื้นที่สำคัญในการแย่งชิงมวลชน รวมทั้งพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่ตำรวจตระเวนชายแดนและขบวนการลูกเสือชาวบ้าน ๒ องค์กัจัดตั้งที่มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ อาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองในยุคสงครามเย็น ทั้งระดับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และที่เป็นการเมืองภายในของไทยเอง เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเช่น การเสด็จ เยี่ยมกองทหาร สปอ. ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงจุดยืนของประเทศไทยในยุคสงครามเย็น

การเสด็จ ไปในพื้นที่ชนบทของประเทศเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดพระราชกรณียกิจสำคัญอันเป็นที่รู้จักกันดี นั่นคือ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ข้อมูลจากเอกสารราชการแสดงให้เห็นว่า ในช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ โครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มขยายตัวทั้งในด้านปริมาณและพื้นที่การดำเนินการ จากพระราชดำรัสที่พระราชทานต่อสาธารณชนในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น แสดงให้เห็นว่าในช่วงแรก พระราชดำริด้านการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงของประเทศที่เกิดจากการคุกคามของขบวนการคอมมิวนิสต์ ต่อมา จากการพิจารณาพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท พบว่าพระราชดำรินี้ในด้านการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีลักษณะสำคัญคือ การจัดตั้งหมู่บ้านตัวอย่าง ที่มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างครบถ้วนโดยมีการชลประทานเป็นโครงการหลัก มีการจัดสรรกรรมสิทธิ์ที่ดินแบบสหกรณ์ สิทธิการถือครองเป็นของหมู่บ้าน สมาชิกสหกรณ์มีสิทธิทำกินตลอดชั่วลูกชั่วหลาน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้วิธีการและแนวคิดทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการศึกษาหมายความว่า ไม่เพียงพยายามที่จะเข้าถึงเอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ที่สามารถบอกเรื่องราวของการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดได้เท่านั้น แต่ยังสามารถ การพิจารณาการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภายใต้เงื่อนไขทางเวลาที่จำเพาะเจาะจงหนึ่งๆ และหาความสัมพันธ์ระหว่างการเสด็จ กับเงื่อนไขทางเวลานั้น โดยพยายามยึดโยงอยู่กับข้อมูลหลักฐานที่เชื่อถือได้ให้มากที่สุด

ดังนั้น จึงนำมาสู่คำถามที่ว่า การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสมควรที่จะได้รับการพิจารณาว่ามีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางเวลาชุดใด แน่นนอนว่า โดยทั่วไปเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์หรือขึ้นต่อเงื่อนไขทางเวลาชุดใดชุดหนึ่งเพียงชุดเดียว ทั้งนี้ สิ่งที่จะเป็นเครื่องชี้แนะจะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าเชื่อถือได้นั้นเอง ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากหลักฐานร่วมสมัยจำนวนหนึ่ง วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเสนอว่า สมควรที่การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้รับการพิจารณาในเงื่อนไขทางเวลาของสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ที่ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญ เอกสารร่วมสมัยแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะของการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในช่วงทศวรรษแรกของการครองราชย์ การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับลักษณะของสถานะและพระราชอำนาจหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างเห็นได้ชัดที่สุด หรืออาจกล่าวได้ว่า การเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทศวรรษ ๒๔๙๐ เป็นกรณีรูปธรรมหนึ่งที่แสดงออกถึงสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยหลัง ๒๔๗๕ ต่อมา เมื่อลักษณะของสถานะและพระราชอำนาจเปลี่ยนไปหลังการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ใน พ.ศ. ๒๕๐๐ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้แสดงออกในการเสด็จ ท้องที่ต่างจังหวัดเช่นกัน ดังที่ได้เสนอข้อมูลในบทที่ ๓ ควรกล่าวด้วยว่า สถานะและพระราชอำนาจที่เปลี่ยนไปในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังคงตกทอดลักษณะสำคัญมาจนปัจจุบัน

ในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ไม่เพียงแง่มุมทางวัฒนธรรมและบทบาทต่อสาธารณะของราชสำนัก ทั้งในและนอกประเทศ ที่รัฐบาลสนับสนุนให้มีมากขึ้น ดังที่ปรากฏในงานวิชาการบางส่วน และที่ได้แสดงเอกสารร่วมสมัยในบทที่ ๒ เท่านั้น พื้นฐานสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปได้แก่ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ขึ้นกับหลักการเรื่องอำนาจและความรับผิดชอบ ที่เป็นหลักการพื้นฐานของระบอบการปกครองหลัง ๒๔๗๕ ก่อนหน้าการรัฐประหารของสฤษดิ์ ความสอดคล้องระหว่างพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์กับหลักการดังกล่าว แสดงออกเป็นรูปธรรมในกรณีการสนองพระบรมราชโองการ พระราชดำรัสหรือพระราชหัตถเลขาที่ปรากฏต่อสาธารณะ ทั้งในและต่างประเทศ จะต้องมีการรัฐมนตรีหรือประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการเสมอ ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปธรรมของหลักการที่ว่า ในระบอบประชาธิปไตย ผู้ใช้อำนาจสาธารณะจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชน หากไม่ต้องการให้พระมหากษัตริย์ต้องรับผิดชอบต่อใด ๆ ก็ต้องกำหนดให้ทรงไม่มีพระราชอำนาจ แต่ให้ผ่านกลไกการรับสนองพระบรมราชโองการ ผู้รับสนองฯ จะถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจอย่างแท้จริงและรับผิดชอบต่อการใช้อำนาจนั้น และไม่เพียงพระราชดำรัสและพระราชหัตถเลขา แต่พระราชมติหรือกิจต่าง ๆ ก็ขึ้นต่อหลักการอำนาจและความรับผิดชอบเช่นกัน การปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวนี้สิ้นสุดลงเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ทรราชย์ทำรัฐประหาร มีเอกสารที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระราชอำนาจหลังจากนั้นไม่เป็นไปตามหลักการดังกล่าว และการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดก็เป็นพระราชมติหรือกิจหนึ่งที่แสดงออกถึงลักษณะดังกล่าวเช่นกัน

เงื่อนไขทางเวลาที่สำคัญอีกประการ ที่มีส่วนกำหนดลักษณะของการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็คือ การเมืองในแต่ละช่วงเวลา ดังเช่นในบทที่ ๓ ที่ได้เสนอว่าความขัดแย้งทางการเมืองระหว่าง ๓ ผู้ทรงอำนาจในขณะนั้น ได้แก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม, จอมพลสฤษดิ์ ทรราชย์ และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ รุนแรงจนถึงขั้นที่รัฐบาลจะถูกรัฐประหาร จนน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้จอมพล ป. หันมาให้การสนับสนุนให้มีการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ ทั้งที่ก่อนหน้านี้การเตรียมการเรื่องการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรโดยรัฐบาลดูเหมือนจะไม่มีความจริงจังแต่อย่างใด และด้วยเหตุผลบางประการซึ่งยังขาดเอกสารยืนยันชี้ขาดถึงสาเหตุ การเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในปีนั้นซึ่งวางแผนไว้ทั้ง ๔ ภาคก็ต้องหยุดลงเมื่อเสร็จสิ้นการเสด็จฯ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โครงการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรทั่วประเทศจะได้รับการสานต่อจนสำเร็จในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ทรราชย์

ข้อมูลเชิงปริมาณส่วนหนึ่งชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดด้วยจำนวนวันมากที่สุดในทศวรรษ ๒๕๑๐ และ ๒๕๒๐ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสนอว่า เงื่อนไขทางการเมืองที่สำคัญที่สุดในการกำหนดให้การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดมีลักษณะเช่นนั้นได้แก่ การคุกคามของคอมมิวนิสต์ภายในประเทศ

ดังที่ได้เสนอว่า ในช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชาติ ผ่านการเสด็จฯ ไปพระราชทานพระพุทธรูปหรือพระพิมพ์ให้แก่จังหวัดต่าง ๆ หากพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่า ทศวรรษดังกล่าว เป็นช่วงที่สังคมการเมืองไทยกำลังถูกท้าทายจากปัญหามากมาย ทั้งการคุกคามจากขบวนการคอมมิวนิสต์ ความเป็นประชาธิปไตยของผู้ปกครอง (กรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖) ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของคนในประเทศ ประกอบกับที่ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า โครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มขยายตัวอย่างมากในช่วงเวลาเดียวกัน จึงเป็นไปได้ว่า การตระหนักในความเป็นศูนย์กลางของชาติ

ไม่เพียงจำกัดอยู่ในด้านวัฒนธรรมเท่านั้น แต่รวมถึงความเป็นศูนย์กลางของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่จะเข้าไปมีบทบาทในการแก้ปัญหาที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในเวลานั้น การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสะท้อนความตระหนักดังกล่าวได้เป็นอย่างดี จากที่ได้แสดงให้เห็นในบทที่ ๕ การเสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในโครงการพัฒนาต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระราชดำริสำหรับการดำเนินโครงการเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งพระราชดำรินี้จะเป็นแนวคิดหลักที่ข้าราชการจากหน่วยงานราชการต่างๆ นำไปปฏิบัติต่อไป

หากพิจารณาให้กว้างออกไป ด้วยความตระหนักถึงลักษณะเฉพาะของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่าการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในลักษณะที่เป็นอยู่นั้น เป็นพระราชกรณียกิจที่เกิดขึ้นเฉพาะในรัชกาลปัจจุบันเท่านั้น เมื่อสังคมการเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบใหม่นี้ ประกอบกับเงื่อนไขแวดล้อมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะยุคสมัยเช่นกัน ที่ทำให้การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดเกิดขึ้นตัวอย่างเช่น การคมนาคมสมัยใหม่ การคุกคามของกองกำลังคอมมิวนิสต์ติดอาวุธ แนวความคิดเรื่องการพัฒนาในยุคสงครามเย็น เป็นต้น จะเห็นได้ว่าปัจจัยเหล่านี้ไม่ปรากฏในรัชสมัยของพระมหากษัตริย์พระองค์ใดก่อนหน้านั้น การศึกษาการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดไม่อาจทำได้โดยตัดขาดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อปัจจัยแวดล้อมในเงื่อนไขทางเวลาที่เฉพาะเจาะจงหนึ่ง ๆ ดังนั้น การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดจึงเป็นพระราชกรณียกิจที่มีลักษณะเฉพาะของรัชกาลปัจจุบันโดยแท้จริง

การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๑๐ เป็นต้นมา นอกจากจะสะท้อนว่าพระองค์ทรงข้ามพ้นข้อจำกัดของหลักการเรื่องพระราชอำนาจของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ดังที่ได้เน้นย้ำหลายครั้งแล้ว ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทยสมัยใหม่เช่นกัน ดังที่ได้แสดงเอกสารให้เห็นว่า โครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับการสนับสนุนอย่างมากมายทั้งจากหน่วยงานราชการ เอกชน หรือแม้กระทั่งจากต่างประเทศ ทำให้สามารถดำเนินโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในชนบท กลายมาเป็นตัวอย่างสำคัญในการเผยแพร่พระราชกรณียกิจด้านนี้ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทศวรรษถัดๆ มา แม้เมื่อการเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดได้ลดจำนวนลงไป โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ยังคงเป็นสัญลักษณ์ของพระราชกรณียกิจในด้านการพัฒนาชนบท ในแง่นี้ ในความเข้าใจของสังคมไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเป็นที่มาของชีวิตที่ดี เป็นบ่อเกิดและสัญลักษณ์ของการพัฒนา เป็นตัวแทนของเมืองหลวงที่ไม่ทอดทิ้งชนบท รวมไปถึง เป็นมาตรฐานสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์และผู้นำในระดับล่างลงมา ที่สังคมไทยเรียกร้องให้ดำเนินรอยตาม ที่มาและปัจจัยต่างๆ ของความรับรู้เช่นนี้ยังรอการศึกษาอย่างเป็นระบบต่อไป

นอกจากเรื่องการพัฒนาแล้ว การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัดยังเป็นที่มาของความคาดหวังในสังคมไทย ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์จะต้องใกล้ชิดกับประชาชน ความคาดหวังดังกล่าวเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในรัชกาลปัจจุบันเช่นกัน ลักษณะทางภูมิปัญญาของสังคมไทยสมัยใหม่ที่เอื้อให้เกิดความคาดหวังเช่นนี้ได้ เป็นสิ่งที่ยังรอการศึกษาอยู่เช่นกัน

แนวทางการวิเคราะห์ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สามารถนำไปศึกษาพระราชกรณียกิจอื่นๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เช่นกัน ในประการแรก การใช้มุมมองทางประวัติศาสตร์ทำให้ตระหนักว่า สถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยไม่ได้มีความต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตเป็นเส้นตรงเดียว หากแต่มีจุดเปลี่ยนสำคัญอย่างน้อยที่สุดในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ และได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นอกจากนั้น ดังที่ได้เน้นย้ำหลายครั้ง สิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ยังสะท้อนถึงจุดเปลี่ยนในด้านพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อีกด้วย การฟื้นฟูดังกล่าวส่งผลต่อสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบันอย่างมีนัยสำคัญ

ประการต่อมา เช่นเดียวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ในหัวข้ออื่นๆ ทั่วไป หลักฐานชั้นต้นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ แต่สิ่งที่สำคัญพอกันได้แก่ การตีความเอกสารเหล่านั้นอย่างตระหนักถึงลักษณะเฉพาะของยุคสมัย ด้วยองค์ประกอบสองประการนี้เป็นอย่างน้อย จึงจะสามารถเข้าใจพระราชกรณียกิจต่างๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อย่างสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของช่วงเวลาพระราชกรณียกิจเหล่านั้นเกิดขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น หากศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับและเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญไม่แพ้การเสด็จฯ ท้องที่ต่างจังหวัด ด้วยความตระหนักถึงลักษณะเฉพาะของยุคสมัยและเคร่งครัดต่อการใช้หลักฐานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จะพบว่า โครงการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเริ่มขยายตัว ทั้งในด้านจำนวนโครงการและพื้นที่ดำเนินการ ในปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ จนกลายเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญที่ได้รับการเฉลิมพระเกียรติและเป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในทศวรรษถัดมา ดังนั้น หากพิจารณาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอย่างตระหนักต่อความเฉพาะของยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ว่า การดำเนินการที่ขยายตัวอย่างมากนั้น เป็นลักษณะเฉพาะของช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๒๐

พระราชกรณียกิจอื่นที่ทรงยุติการปฏิบัติไปแล้ว ก็สามารถนำมามุมมองและวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปศึกษาได้เช่นกัน เช่น การเสด็จฯ ไปพระราชทานปริญญาบัตรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ จนถึงต้นทศวรรษ ๒๕๔๐ ด้วยระยะเวลาที่ยาวนานราวครึ่งศตวรรษเช่นนี้ การเสด็จฯ ไปพระราชทานปริญญาบัตรมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขทางเวลาที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยอย่างไร ก่อนและหลังการทำรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสถานะและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ส่งผลต่อพระราชกรณียกิจนี้หรือไม่อย่างไร การเพิ่มจำนวนของผู้มีการศึกษาระดับสูงที่เป็นผลโดยตรงจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๒๕๐๐ มีความสัมพันธ์อย่างไร ทั้งในแง่ที่เป็นสาเหตุและเป็นผลลัพธ์ กับการเสด็จฯ พระราชทานปริญญาบัตร พระราชดำริที่พระราชทานในการพระราชทานปริญญาบัตร มีความเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ทางสังคม การเมือง ในแต่ละช่วงเวลาอย่างไร หรืออีกพระราชกรณียกิจหนึ่งที่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกัน แต่ทรงยุติไปก่อน นั่นคือการเสด็จฯ ทรงดนตรี ณ มหาวิทยาลัยต่างๆ ส่งผลหรือไม่อย่างไรต่อนักศึกษามหาวิทยาลัย อันเป็นกลุ่มคนที่เกิดขึ้นใหม่และเริ่มจะมีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างสูงในเวลาต่อมา

มุมมองและวิธีการทางประวัติศาสตร์ยังมีประโยชน์ไม่เพียงในการศึกษาพระราชกรณียกิจต่างๆ เท่านั้น ดังที่ได้แสดงให้เห็นในบทนำและส่วนหนึ่งของบทที่ ๕ การศึกษาการรับรู้ต่อพระราชกรณียกิจในสังคมไทยอย่างมีมิติประวัติศาสตร์ก็สามารถทำได้เช่นกัน การขยายตัวอย่างมหาศาลของหนังสือเฉลิมพระเกียรติตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เป็นข้อเท็จจริงสำคัญประการหนึ่งที่ยังไม่ได้

รับการศึกษา ความน่าสนใจมีทั้งในแง่ที่ว่า ปัจจัยอะไรที่ทำให้งานเขียนเหล่านั้นขยายตัวขึ้น มีความแตกต่างในด้านเนื้อหาและรูปแบบหรือไม่อย่างไรกับงานเขียนยุคก่อนหน้า ที่สำคัญ งานเขียนเหล่านั้นส่งผลอย่างไรต่อความรู้ที่สังคมไทยมีต่อพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาประเด็นนี้มีความสำคัญในแง่ที่ว่า ความรู้ที่สังคมไทยมีต่อพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับสังคมไทย การเข้าใจพระราชกรณียกิจอย่างมีมิติประวัติศาสตร์ จึงช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างเป็นประวัติศาสตร์มากขึ้น

